

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ได้นำเสนอผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่อชุมชนชาวนาบ้านอิสานแดง ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและการเมืองการปกครอง นอกจากนี้ยังได้พิจารณากระบวนการพัฒนาว่าเป็นอย่างไรด้วย ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ปรากฏว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีชาวบ้านจากครัวเรือนต่าง ๆ ในชุมชน 100 ครัวเรือน ได้เปลี่ยนจากการทำอาชีพเกษตรกรรมเป็นชาวไร่ชาวนา มาประกอบอาชีพอุตสาหกรรมเป็นกรรมกรขายแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งขึ้นตามโครงการพัฒนา ความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งแต่เดิมเป็นแบบเอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน ระหว่างเครือญาติและชาวบ้านด้วยกัน ก็เปลี่ยนมาเป็นแบบแลกเปลี่ยนด้วยเงินตรา ที่ทางโรงงานเอาวัตถุดิบหรือค่าจ้างแรงงานของคนงาน นอกเหนือจากนั้นวิถีชีวิตของคนงานก็ขึ้นอยู่กับระบบเวลา การดำรงชีพอาศัยสินค้าอุปโภคบริโภคจากตลาดมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งทำให้พึ่งพาภายนอกมากขึ้น ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพสูงขึ้น ที่สามารถดำรงอยู่ได้พอควรเพราะอาศัยเกษตรกรรมที่คนในครอบครัวผลิตเป็นฐานรองรับ หากมีเช่นนั้นแล้วแทบเอาตัวไม่รอด แม้ว่ารายได้ต่อหัวต่อครัวเรือนเฉลี่ยต่อปีจะเพิ่มขึ้นก็ตาม

นอกจากนั้น โครงการพัฒนายังส่งผลสืบเนื่องให้มีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานคือ ถนน ไฟฟ้า ขึ้นในชุมชน ซึ่งก็ส่งผลให้ชาวชุมชนหันมาใช้สถานพยาบาลและเครื่องใช้ไฟฟ้าจากสังคมเมืองและต่างประเทศมากขึ้น ระบบทุนนิยม ระบบตลาด สินค้าเมือง การครอบงำทางอุดมการณ์บริโภคนิยมและอุดมการณ์อำนาจ ได้หลั่งไหลแพร่สะพัดเข้าไปในชุมชนผ่านทางถนน และสื่อมวลชนที่อาศัยไฟฟ้าโดยเฉพาะคือโทรทัศน์

วิธีการผลิตทางการเกษตรได้เปลี่ยนจากยังชีพ มาเป็นแบบการค้ามากขึ้น แม้ว่าวิธีการผลิตทั้งสองแบบจะดำรงอยู่ในชุมชนด้วยกัน อาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นโดยเฉพาะ การค้าขายทั้งขายของชำ อาหาร เครื่องใช้หลอด และน้ำมัน ซึ่งสินค้าดังกล่าว ต้องสั่งซื้อจากตลาดภายนอก ซึ่งรวมทั้งเทคโนโลยีทางการผลิต เช่น รถไถ ปุ๋ย เป็นต้นด้วย และด้วยเหตุนี้ชุมชนจึงพึ่งพาภายนอกมากขึ้น และนั่นย่อมทำให้ความสัมพันธ์ทางการแลกเปลี่ยน ๆ ตามไปด้วย ชาวชุมชนมักจะต้องซื้อราคาสินค้าจากตลาดภายนอกสูง ขณะที่ขายผลผลิตทางการเกษตรต่ำ ดังนั้นจึงตกอยู่ในภาวะถูกเอารัดเอาเปรียบ

นอกเหนือจากนั้น เพราะมีชาวบ้านทำงานในโรงงานและอพยพแรงงานผ่านทาง การคมนาคมสะดวก จึงทำให้แรงงานในภาคเกษตรกรรมไม่เพียงพอ อันเป็นเหตุให้ ชาวนาต้องเสียเงินทองคำแรงงานจากต่างหมู่บ้านเพื่อทำการเกษตร การวาน (ลงแขก) กันอันเป็นวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือกันและกัน ทำให้ชาวบ้านด้วยกันมีสมัครสมานสามัคคี กันก็สูญหายไปพร้อมกับการเข้ามาของโรงงานและวิธีการผลิตที่เปลี่ยนไป

ผลกระทบทางด้านสังคม บทบาทหน้าที่ของครอบครัวด้านการอบรมเลี้ยงดูลดลง เมื่อมีการเรียนการสอนเด็กก่อนเกณฑ์ขึ้นในโรงเรียน โดยเป็นผลสืบเนื่องจากมีโครงการพัฒนาในชุมชน ความรักความอบอุ่นในครอบครัวเริ่มแตกสลายเมื่อลูก ๆ ที่อยู่ในวัย แรงงานอพยพไปขายแรงงานที่กรุงเทพฯ และที่อื่นมากขึ้น จะมีโอกาสอยู่ร่วมกันก็ต่อเมื่อถึง วันสำคัญในรอบปี เช่น สงกรานต์ เป็นต้น ครอบครัวที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยผลิตและบริโภค ก็เปลี่ยนมาเป็นเพียงหน่วยบริโภค เพราะแรงงานในครอบครัวได้แบ่งแยกกันไปทำงานที่ แตกต่างกัน อิทธิพลของวัฒนธรรมเมืองและราชการทำให้ครอบครัวในชุมชนที่เดิมเป็น ครอบครัวขยายเปลี่ยนมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น การแต่งงานแบบคลุมถุงชนและเฉพาะ ภายใต้อาณัติได้เปลี่ยนไปเป็นแต่งงานกันด้วยความรัก และกับต่างชุมชนมากขึ้น อำนาจ ความเป็นใหญ่ภายในครอบครัวของผู้หญิงมีมากขึ้น เพราะเป็นผู้ผลิตหารายได้เข้าครอบครัว มากขึ้น

ด้านการศึกษานั้น ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการศึกษามากขึ้น ดังจะเห็น ได้จากการเพิ่มขึ้นของนักเรียนที่เรียนต่อชั้นมัธยมศึกษา แต่โรงเรียนในชุมชนนวกครุ

ถูกรอรับจากเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนา ชาติความเป็นตัวของตัวเอง ต้องทำกิจกรรม หรือฝึกนักเรียนให้เป็นคนต่อหลักโภชนาการ และทำงานแบบผักชีโรยหน้า

ด้านสุขภาพอนามัย มีการตั้งสถานีอนามัยขึ้นภายในชุมชน ทำให้สตรีในวัยเจริญพันธุ์มีการคุมกำเนิด มีการรักษาด้วยแพทย์แผนใหม่มากขึ้น ขณะที่การรักษาด้วยยาพื้นบ้านและเวทมนต์ไสยศาสตร์ยังคงอยู่ควบคู่กัน โรคพยาธิใบไม้ในตับ มะเร็งและไข้เลือดออกยังเป็นปัญหาอยู่ อุบัติเหตุและสุขภาพเสื่อมโทรมจากสารเคมีตกค้างในร่างกาย เนื่องจากใช้ยาปราบศัตรูพืชและยากำจัดวัชพืชเป็นปัญหาใหม่หลังหมู่บ้านเปิด การทะเลาะขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านกับหมอเกิดขึ้น เพราะหมอเปิดร้านอาหารขายแก่พวกคนงานในโรงงาน

ด้านศาสนานั้น ชาวบ้านให้ความสำคัญน้อยลง แต่ไปสนใจด้านการหารายได้ทางเศรษฐกิจ คนลงวัดน้อยลง กิจกรรมสำคัญที่วัดเคยทำก็ได้รับความสนใจหรือร่วมทำน้อยลง

นอกจากนั้น โครงการพัฒนาที่จัดในชุมชนยังทำให้เกิดความขัดแย้งแตกแยกกันในหมู่ชาวบ้านด้วยกันเอง และขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาและชาวบ้านต่างหมู่บ้านด้วย รูปแบบการต่อต้านโรงงาน มีหลายประการคือ การนัดหยุดงาน การกล่าวโจมตี การตำหนิ การโต้เถียง การไม่เชื่อฟัง การไม่ทำตามคำสั่ง การร้องเรียน การหยุดงานประท้วง การรบกวนผู้ที่เกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่ การออกงาน การเล่นห่วย การอพยพแรงงาน การเปิดดนตรีเพลงและหมอลำพื้นบ้าน

ผลกระทบทางด้านการศึกษา ปรากฏว่าผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่บริหารหมู่บ้านถูกรอรับทางด้านอำนาจ ไร้อำนาจการตัดสินใจโดยเฉพาะเกี่ยวกับการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้บริหารหมู่บ้านและชาวบ้านต้องทำการพัฒนาตามคำสั่งการของเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาอย่างเดียว

ทางด้านกระบวนการพัฒนานั้น ปรากฏว่าเป็นการพัฒนาที่วางแผนจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down) ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นแค่เพียงแรงงานปฏิบัติให้เป็นไปตามเจ้าหน้าที่สั่งการเท่านั้น การพัฒนาไม่ประสบผลเพราะลงทุนสูง ทรัพยากรสนับสนุนในชุมชนไม่มี ทำให้พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งพาดูแลนอกตลอดเวลา ผลการพัฒนาแม้ว่าจะทำให้รายได้ต่อหัว ต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น เศรษฐกิจมวลรวมหมู่บ้านเติบโตขึ้น

แต่การกระจายรายได้ก็ไม่เป็นธรรม ชาวบ้านยากจนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเพียง 40 คริว เรือน จาก 103 คริว เรือน ที่สำคัญคือ โครงการพัฒนาได้เป็นปัจจัยสร้างความขัดแย้งในชุมชนอย่างขนานใหญ่

2. ข้อเสนอแนะ

1. เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนา จะต้องประเมินผลอย่างจริงจังและอย่างมีประสิทธิผลว่าผลจากการดำเนินการพัฒนานั้นได้ผลมากน้อยแค่ไหน ไม่ใช่เดาสุ่มหรือคาดเดาเอาอย่างที่เป็นมา ดังที่ปรากฏในรายงานและการบอกกล่าวแก่คนอื่นว่าดี เพราะชาวบ้านมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่หารู้ไม่ว่ามีชาวบ้านเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้ผลประโยชน์ ขณะที่ชาวบ้านส่วนมากโดยเฉพาะชาวบ้านยากจนไม่ได้ประโยชน์จากโครงการ และในขณะเดียวกัน ต้องศึกษาให้ทราบว่าผลกระทบในทางไม่ดีอะไรบ้างที่เกิดขึ้นต่อชุมชน เพื่อที่จะได้หาทางแก้ไขให้ดีขึ้น

2. การวางแผนหรือทำโครงการพัฒนาต่าง ๆ ควรจะให้ชาวบ้านร่วมด้วย และทำโครงการตามความจำเป็นหรือความต้องการของชาวบ้าน ไม่ใช่ทำตามความต้องการของเจ้าของโครงการอย่างที่เป็นอยู่ ซึ่งไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้าน และไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชุมชน

3. การจัดทำโครงการใดๆ ควรคำนึงถึงว่ามีทรัพยากรภายในชุมชนสนับสนุนหรือไม่นอกจากแรงงาน ซึ่งจากโครงการในชุมชนปรากฏว่าทรัพยากรสนับสนุนต่าง ๆ ไม่มีในชุมชนเลย ซึ่งทำให้โครงการต้องพึ่งพาส่งออกทำให้ลงทุนสูง ถ้าทรัพยากรสนับสนุนจากภายนอกมีไม่พอก็ทำให้โครงการถึงกับล้มเหลว

4. ควรให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ในการดำเนินการโครงการพัฒนา เพื่อที่จะให้ชาวบ้านพึ่งตัวเองได้เมื่อไม่มีเจ้าหน้าที่จากภายนอกอยู่ในชุมชนแล้ว ขั้นตอนไหนที่ชาวบ้านไม่ทราบควรจะถ่ายทอดให้ เช่น เรื่องการจัดการบริหารหรือเรื่องเกี่ยวกับการตลาด

5. ควรจะเปลี่ยนแนวทางจากแบบสังคมสงเคราะห์ มาเป็นแบบพึ่งตัวเอง เพื่อลดการพึ่งพาอันจะทำให้ชาวบ้านทำอะไรเป็นไม่ใช่ต้องคอยแบมืออยู่ที่ใดอย่างที่เป็นอยู่

6. เจ้าหน้าที่บริหารงาน จะต้องมีการพิจารณาให้ดีว่า เข้ากับชาวบ้านได้หรือไม่ เพราะเท่าที่เป็นอยู่เจ้าหน้าที่บริหารเป็นตัวก่อความขัดแย้งกับชาวบ้าน เอาแต่เอาเปรียบกดขี่ชาวบ้าน ซึ่งสร้างความไม่พอใจกับชาวบ้าน หน่วยเหนือควรตรวจสอบพฤติกรรมต่าง ๆ ของเจ้าหน้าที่ให้ถ่องแท้ว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะบริหารงานพัฒนาหรือไม่

7. อัตราเงินเดือนและกฎข้อบังคับหักเงินเดือนควรจะได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น เพราะส่วนนี้ได้เป็นปัจจัยก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนงานกับเจ้าหน้าที่ และระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ เพราะชาวบ้านและคนงานทราบว่ามันไม่ยุติธรรม

8. เจ้าหน้าที่ควรเลิกก้าวท่ายการบริหารงานในหมู่บ้าน เพราะเท่าที่เป็นมานอกจากงานพัฒนาที่สั่งให้ชาวบ้านทำจะไม่ค่อยได้ผลแล้ว ยังเป็นชนวนก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่

9. การจัดทำโครงการต่อไปหรือจะปรับปรุงโครงการใด ควรจะตั้งเป้าหมายไปที่กลุ่มคนยากจนในหมู่บ้านเป็นหลัก เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ไม่ให้เกิดภาวะมีใครสาวสาวได้สาวเอาอย่างที่เป็นอยู่